

Open Schools Journal for Open Science

Vol 7, No 2 (2024)

Open Schools Journal for Open Science - Special Issue -IDEA Conference Proceedings

Η Φυσική και η Ηθική Φιλοσοφία των Στωικών

Δημήτρης Γκρέκης, Νικηφόρος Καλούδης

doi: [10.12681/osj.39492](https://doi.org/10.12681/osj.39492)

Copyright © 2024, Δημήτρης Γκρέκης, Νικηφόρος Καλούδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Γκρέκης Δ., & Καλούδης Ν. (2024). Η Φυσική και η Ηθική Φιλοσοφία των Στωικών. *Open Schools Journal for Open Science*, 7(2). <https://doi.org/10.12681/osj.39492>

3ο Μαθητικό Συνέδριο ΙΔΕΑ - Ελληνογερμανική Αγωγή

Η Φυσική και η Ηθική Φιλοσοφία των Στωικών

Δημήτρης Γκρέκης, Νικηφόρος Καλούδης

Περίληψη

Η στωική φιλοσοφία είναι μια αρχαία φιλοσοφική σχολή που ανέπτυξε μια σύνθετη θεώρηση για τη φύση του κόσμου και τη θέση του ανθρώπου σε αυτόν. Οι στωικοί πίστευαν ότι ο κόσμος είναι υπεύθυνος και απρόβλεπτος, και ο σκοπός του ανθρώπου είναι να αποδεχθεί αυτήν την αβεβαιότητα και να αναπτύξει εσωτερική αρμονία και ευτυχία. Η ηθική φιλοσοφία των στωικών προάγει την αρετή, τη σωφροσύνη και την αταραξία μέσω της αυτοέλεγχου. Προτείνουν την αδιαφορία προς τις εξωτερικές συνθήκες, επικεντρώνοντας την ευτυχία στις ενέργειες και τις στάσεις που μπορούν να ελέγχονται από τον άνθρωπο.

Λέξεις κλειδιά: Λόγος, Αρετή, Ειμαρμένη, Απάθεια

1. Εισαγωγή

Ο Στωικισμός αποτελεί μια φιλοσοφική σχολή που ανθούσε κυρίως στην αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη. Οι Στωικοί πήραν το όνομά τους από τη στοά, το κεντρικό δημόσιο κτήριο στην αρχαία Αθήνα, όπου δίδασκαν και συζητούσαν οι αρχικοί ιδρυτές της φιλοσοφικής σχολής. Βασικός στόχος του Στωικισμού ήταν η επίτευξη ευτυχίας και εσωτερικής αρμονίας μέσω της ανάπτυξης της αρετής και της ανεξαρτησίας από εξωτερικούς παράγοντες. Οι Στωικοί πίστευαν στην αναγνώριση της φύσης και του κοσμικού νόμου, καθώς και στην αποδοχή του πεπρωμένου ως μέρους της ανθρώπινης ζωής. Με την επιδίωξη της αταραξίας και της σοφίας, ο Στωικισμός παρέχει ένα πλούσιο πλαίσιο για την κατανόηση και την αντιμετώπιση των προκλήσεων της ανθρώπινης ύπαρξης.

Περίοδοι – εκπρόσωποι

- A) Αρχαία Στοά: Ζήνων ο Κιτιέας, Κλεάνθης, Χρύσιππος
- B) Μέση Στοά: Παναίτιος ο Ρόδιος, Ποσειδώνιος εξ Απαμείας
- Γ) Νέα Στοά: Σενέκας, Επίκτητος, Μάρκος Αυρήλιος

2. Η Φυσική των Στωικών

Η φυσική των Στωικών αναλαμβάνει να αναλύσει τη φύση του κόσμου και τη θέση του ανθρώπου σε αυτόν. Αν και η στωική φυσική δεν έχει διασωθεί σε πλήρη έκταση, γνωρίζουμε κάποια βασικά στοιχεία και αρχές της.

Οι Στωικοί πίστευαν σε μια κοσμική φύση, μια ενοποιημένη και συστηματική αρχή που διέπει το σύμπαν. Αυτή η φυσική αρχή, που αντιλαμβάνονταν ως Λόγο ή Θεία Φύση,

καθορίζει την τάξη και τον νόμο του κόσμου. Θεωρούσαν ότι ο κόσμος αποτελείται από στοιχειώδεις ύλες, τις οποίες ανέλυαν σε ένα περίπλοκο σύστημα σταθερών και δυναμικών αλληλεπιδράσεων. Η φυσική των Στωικών επίσης ασχολήθηκε με την εξήγηση των φαινομένων, όπως οι αιτίες και οι αιτίες αιτίων, και με την κατανόηση της θέσης του ανθρώπου στο σύμπαν. Επίσης, οι Στωικοί είχαν μια πνευματική προσέγγιση της φυσικής, βλέποντας την ως μέσο για την επίτευξη αρετής και ευδαιμονίας καθώς και ως έναν τρόπο να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της ζωής με σοφία και αντίστοιχη συμπεριφορά.

3. Ο Λόγος

Στον Στωικισμό, η δημιουργία του κόσμου εξηγείται μέσω της έννοιας του "Λόγου" ή "Πνεύματος", η οποία αποτελεί την αρχή που καθοδηγεί το σύμπαν. Αυτή η αρχή είναι μια διαρκής και εκ των προτέρων καθορισμένη τάξη για τη φύση και τον κόσμο. Ο Λόγος δημιούργησε από το πάσχον –την αδιαμόρφωτη ύλη- τον φυσικό κόσμο και είναι πανταχού παρών και επηρεάζει και διαμορφώνει τα πάντα. Άρα ο Στωικισμός είναι μια φιλοσοφία που δίνει έμφαση στη φύση και την αρμονική τάξη του κόσμου, η δημιουργία του οποίου ερμηνεύεται μέσω της δράσης του Λόγου που διέπει όλα τα οντά.

Ο εν ημίν Λόγος

Ο "εν ημίν λόγος" είναι μια βασική έννοια του Στωικισμού που αναφέρεται στην εσωτερική δύναμη του νου και της λογικής που επιτρέπει στον άνθρωπο να αντιμετωπίζει και να διαχειρίζεται τα γεγονότα. Σύμφωνα με τους Στωικούς, ο εν ημίν λόγος αποτελεί τμήμα του κοσμικού λόγου και είναι η δυνατότητα που έχει ο άνθρωπος να ελέγχει τις αντιδράσεις του στα γεγονότα και τις σκέψεις του σχετικά με αυτά. Παρέχει τη δυνατότητα να αντιδρά στις περιστάσεις με σοφία και αρετή, αντί να υποκύπτει στα πάθη. Εναρμονιζόμαστε με τον κοσμικό λόγο, όταν ζούμε σύμφωνα με τον εν ημίν.

4. Η Ειμαρμένη

Η Ειμαρμένη είναι ένας στωικός όρος που αναφέρεται στον προκαθορισμένο και αναπόφευκτο χαρακτήρα των γεγονότων που επηρεάζουν την ανθρώπινη ζωή. Σύμφωνα με τους Στωικούς, η Ειμαρμένη είναι η φυσική τάξη του κόσμου και η προκαθορισμένη πορεία των πραγμάτων που δεν μπορεί ο άνθρωπος να αλλάξει. Για τους Στωικούς, η αποδοχή της Ειμαρμένης σημαίνει την αποδοχή του γεγονότος ότι οι πεπρωμένες και οι φυσικές δυνάμεις του κόσμου καθορίζουν το ποιοι είμαστε και τι συμβαίνει στη ζωή μας. Αντί να αντιστέκονται σε αυτήν, οι Στωικοί προτείνουν την αποδοχή της Ειμαρμένης και την προσπάθεια εστίασης στις εσωτερικές καταστάσεις και τη στάση απέναντι στις προκλήσεις της ζωής. Η ειμαρμένη δεν είναι απαραίτητα μοιρολατρία, αν και μπορεί να υπάρχουν ορισμένες ομοιότητες μεταξύ των δύο. Η μοιρολατρία είναι μια θεώρηση που προσδίδει στη μοίρα ή στην ειμαρμένη την απόλυτη εξουσία και επιρροή στη ζωή του ανθρώπου, ενώ η ειμαρμένη στον Στωικισμό είναι μια πιο γενικευμένη έννοια που αναφέρεται στην προκαθορισμένη τάξη του κόσμου. Οι Στωικοί πιστεύουν στην ειμαρμένη ως μέρος της φυσικής τάξης του κόσμου και ως αναπόφευκτη πορεία των πραγμάτων, αλλά δεν προτείνουν την υποταγή ή την ανενδοίαστη αποδοχή της. Αντίθετα, προτείνουν να αντιμετωπίσουμε την ειμαρμένη με σοφία και αρετή, να αποδεχόμαστε αυτά που δεν μπορούμε να αλλάξουμε και να επικεντρωνόμαστε στον τρόπο με τον οποίο αντιδρούμε σε

αυτά. Έτσι, η προσέγγιση της ειμαρμένης στον Στωικισμό διαφέρει από τη μοιρολατρία, καθώς προωθεί την εσωτερική αυτοκυριαρχία και την αρετή.

5. Η Ηθική των Στωικών

Η Αρετή

Για τους Στωικούς, η αρετή είναι η κατάσταση της αρμονικής και ευγενούς ψυχής, η οποία προκύπτει από την άσκηση της φιλοσοφίας στην καθημερινή ζωή. Η αρετή δεν είναι απλώς μια σειρά από ηθικές πράξεις, αλλά μια κατάσταση του χαρακτήρα που αντιπροσωπεύει την υψηλότερη πνευματική και ηθική αρετή. Πιστεύουν ότι η αρετή περιλαμβάνει διάφορες πτυχές όπως η φρόνηση (σοφία), η σύνεση, η δικαιοσύνη, η γενναιοδωρία και η ανδρεία. Η άσκηση της στοχεύει στην επίτευξη εσωτερικής αρμονίας και ευτυχίας, ανεξάρτητα από τις εξωτερικές συνθήκες. Η αρετή είναι η υψηλότερη αξία και ο σκοπός της ανθρώπινης ζωής. Αποτελεί τη βάση για την ευδαιμονία και την αρετή καθ' αυτήν, χωρίς να εξαρτάται από εξωτερικά αγαθά ή περιστάσεις. Συνεπώς, η προσπάθεια να αναπτυχθεί και να ενσωματωθεί η αρετή στη ζωή αποτελεί έναν κεντρικό στόχο στην στωική πρακτική.

Το Κακό

Στον Στωικισμό, η έννοια του "κακού" είναι συνδεδεμένη με την έλλειψη αρετής ή την αντίθετη προς τη φύση κατάσταση. Αν και οι Στωικοί δεν αρνούνται την ύπαρξη της φυσικής ή μεταφυσικής κακοδαιμονίας, δίνουν έμφαση στο γεγονός ότι η πραγματική κακοδαιμονία προέρχεται από την έλλειψη αρετής στον χαρακτήρα ενός ατόμου. Κατά τους Στωικούς, το κακό δεν είναι μόνο η φυσική κακοποίηση ή η δυστυχία, αλλά και η ανοησία, η αδικία, η αχαριστία, η απάτη και η ασέβεια προς τις θεμελιώδεις αξίες της φιλοσοφίας τους. Κατά συνέπεια, η πραγματική ευδαιμονία επιτυγχάνεται μόνο μέσω της αρετής και της συμμόρφωσης προς τη φύση και τον κοσμικό νόμο. Η ύπαρξη του κακού εξηγείται ως μέρος της φυσικής τάξης του κόσμου, η οποία περιλαμβάνει τόσο το καλό όσο και το κακό. Ο κόσμος είναι κατασκευασμένος με τέτοιο τρόπο, ώστε να περιλαμβάνει και τα δύο και η ανθρώπινη ευτυχία επιτυγχάνεται μέσω της αντιμετώπισης του κακού με σοφία και αρετή. Έτσι, αν και το κακό υπάρχει στον κόσμο, η αντίδρασή μας σε αυτό έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει την προσωπική μας ευτυχία και ευημερία.

Τα Αδιάφορα

Τα αδιάφορα στον Στωικισμό αναφέρονται σε πράγματα που δεν έχουν σημαντική αξία ή επίδραση στην αρετή και την ευτυχία του ανθρώπου. Είναι θέματα που δεν είναι υπό τον έλεγχο του ατόμου και, συνεπώς, δεν αξίζει να ανησυχούμε γι' αυτά. Στη στωική φιλοσοφία, τα αδιάφορα διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

1. Τα πράγματα που είναι εκτός του ελέγχου μας, όπως οι φυσικές καταστροφές ή οι πράξεις άλλων ανθρώπων.
2. Τα πράγματα που είναι κατώτερης σημασίας σε σχέση με την αρετή, όπως ο πλούτος ή η φήμη.
3. Τα πράγματα που είναι σημαντικά, αλλά τα αντιμετωπίζουμε με αδιαφορία, όπως ο θάνατος ή ο πόνος, αφού δεν μπορούμε να τα αποφύγουμε.

Η Απάθεια

Η απάθεια στον Στωικισμό δεν αναφέρεται στην απόρριψη ή την αδιαφορία προς τα συναισθήματα ή τις σημαντικές πτυχές της ζωής. Αντίθετα, αποτελεί μια κατάσταση ανθρώπινης αρετής, ηρεμίας του πνεύματος και εσωτερικής αρμονίας που προκύπτει από την άσκηση της φιλοσοφίας. Αυτό δεν σημαίνει απομάκρυνση από τα συναισθήματα, αλλά μάθηση πώς να τα αντιμετωπίζουμε με ισορροπία και αντίληψη της πραγματικότητας. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της ανάλυσης των σκέψεων μας και της εσωτερικής μας επικοινωνίας καθώς και της προσαρμογής της στάσης μας απέναντι στα γεγονότα σύμφωνα με τη φυσική τάξη του κόσμου.

6. Ο Στωικισμός ως κοσμοπολιτισμός

ο Στωικισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως κοσμοπολιτική φιλοσοφία, καθώς προωθεί αρχές και αξίες που εστιάζουν στην ενότητα και τη συνεργασία μεταξύ όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως εθνικότητας ή κοινωνικού καθεστώτος. Οι Στωικοί υπογράμμιζαν την ιδέα της παγκόσμιας αδελφότητας και της κοινής ανθρωπότητας. Ανάμεσα στις κοσμοπολιτικές αρχές που προώθησαν οι Στωικοί συμπεριλαμβάνονται:

1. Κοινή Φύση των Ανθρώπων: Οι Στωικοί πίστευαν ότι όλοι οι άνθρωποι μοιράζονται μια κοινή φύση και μια κοινή αξιοπρέπεια, ανεξάρτητα από τις εθνικές ή κοινωνικές τους διαφορές.
2. Κοινό Καλό: Ο Στωικισμός υποστήριζε ότι ο κοινός σκοπός της κοινωνίας είναι το κοινό καλό και η ευημερία όλων των ανθρώπων.
3. Δικαιοσύνη και Ευσέβεια: Οι Στωικοί προωθούσαν την δικαιοσύνη, την ευσέβεια και την αρετή ως βασικές αξίες που πρέπει να κατευθύνουν την κοινωνική ζωή.
4. Συμπάθεια και Συνεργασία: Οι Στωικοί υπογράμμιζαν τη σημασία της συμπάθειας και της συνεργασίας μεταξύ των ανθρώπων για την επίτευξη των κοινών στόχων και την αντιμετώπιση των δυσκολιών.

Με αυτούς τους τρόπους, ο Στωικισμός παρείχε μια φιλοσοφική βάση για την ανάπτυξη μιας κοινωνικής και πολιτικής ηθικής που τονίζει τη σημασία της αλληλεγγύης, της δικαιοσύνης και της συνεργασίας για τη δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου.

7. Η επίδραση των Στωικών

Η επίδραση των Στωικών στα κατοπινά χρόνια ήταν σημαντική και εκτείνεται σε πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένης της φιλοσοφίας, της πνευματικότητας, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής ζωής. Αν και ο Στωικισμός παρουσίασε περιόδους άνθισης και ύφεσης, η επίδρασή του παρέμεινε σημαντική και επηρέασε πολλούς ανθρώπους και πολιτισμούς.

Ο Στωικισμός συνέβαλε στη διαμόρφωση και την εξέλιξη της δυτικής φιλοσοφικής σκέψης. Η ανάληψη των στωικών αρχών και αξιών από άλλες φιλοσοφικές σχολές, όπως ο Νεοπλατωνισμός και ο Χριστιανισμός, συνέβαλε στη διαμόρφωση νέων ιδεών και πρακτικών. Παρείχε μια πνευματική βάση για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της ζωής, τη διαχείριση των συναισθημάτων και την επίτευξη εσωτερικής αρμονίας και ευτυχίας. Η στωική διδασκαλία για την ανάπτυξη της αρετής και της σοφίας είχε μεγάλη επίδραση στην

εκπαίδευση και την παιδεία, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη της ηθικής και της νοημοσύνης. Προώθησε αξίες όπως η αλληλεγγύη, η δικαιοσύνη και η ελευθερία, επηρεάζοντας την κοινωνική οργάνωση και τον πολιτισμό. Επίσης, οι Στωικοί παρείχαν πνευματική υποστήριξη σε ατομικά και κοινωνικά κινήματα που αγωνίζονταν για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη.

Συνολικά, η φιλοσοφία των Στωικών συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση του δυτικού πνεύματος και επηρέασε την ανθρώπινη σκέψη και την πρακτική σε διάφορους τομείς της ζωής.

Βιβλιογραφία

Θεόδωρος Τσώλης: «Στωική ηθική και κοινωνική φιλοσοφία», Μεταίχμιο, 2012

William B. Irvine: "Οδηγός για την καλή Ζωή: Η Αρχαία Τέχνη της Στωικής Χαράς", Ίκαρος, 2020

Θεοδόσιος Πελεγρίνης: "Οι Πέντε εποχές της Φιλοσοφίας", Ελληνικά Γράμματα, 1998

Wilhelm Windelband, Heinz Heimsoeth: Εγχειρίδιο Ιστορίας της Φιλοσοφίας, Α' Τόμος, ΜΙΕΤ 2001

Ιστοσελίδες

[https://www.ted.com/talks/massimo_pigliucci_stoicism_as_a_philosophy_for_an_ordinary_l
ife](https://www.ted.com/talks/massimo_pigliucci_stoicism_as_a_philosophy_for_an_ordinary_life)

<https://www.stoic.gr/>

<https://www.stoiccenter.gr/>

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CF%89%CE%B9%CE%BA%CE%B7_%CF%86%
CE%B9%CE%BB%CE%BF%CF%83%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CF%89%CE%B9%CE%BA%CE%B7_%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CF%83%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1)

<https://stoiki.efarmogi.gr/>